

KUANTUMDAN FEMİNİZME

NASIL BİR ONTOLOJİ?

FEYZA TOPRAK

FEYZA TOPRAK

Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde lisans, ODTÜ Avrasya Çalışmaları bölümünde yüksek lisansın ardından Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları'nda feminizmin kuantum felsefesi ve yeni materyalizmle nerede bulunduğunu sorgulayan teziyle doktorasını tamamladı. Yeni materyalizm, posthümanist feminizm ve neoliberal öznellikler üzerine araştırmaları çeşitli hakemli dergilerde yayımlandı. Gözlemlenmeden önce konumu belirsiz kalan kuantum parçacıkları gibi, o da disiplinlerin sınırlarındaki belirsizliği tercih ediyor: Kuram ile pratiği, kurumsal sorumlulukları ile bilimsel ve felsefi sorgulamayı, akademik metin ile kurmacayı aynı anda taşıyan bir yerde duruyor.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	13
I	
BİRBİRİNE DOLANMIŞ DÜNYALAR:	16
FİZİĞİN VE FEMİNİZMİN KESİŞİMİ	
<i>Felsefeden Doğa Yasalarına</i>	19
<i>Bilimsel Paradigmaların Değişimi ve Modern Eleştiri</i>	22
<i>Kuantum Devrimi ve Bilimin Yeni Dili</i>	25
<i>Kuantum-Feminist Diyalog</i>	29
2	
KUANTUM DEVRİMİ: BELİRSİZLİĞİN ONTOLOJİSİ	38
<i>Dolanıklığın Ontolojik Devrimi ve</i>	55
<i>Kartezyen Sonrası Felsefe</i>	
<i>Fizikten Felsefeye: Epistemolojik Paradigma Dönüşümü</i>	61
<i>Wheeler'ın Katılımcı Evren: Gerçekliğin Birlikte Yaratımı</i>	63
<i>Kuantum Etiği: Ontolojik Sorumluluk ve</i>	69
<i>Performatif Gerçeklik</i>	
3	
KUANTUMUN AYKIRI YÜZÜ:	72
BELİRSİZLİK, DOLANIKLIK VE PERFORMATİFLİK	
<i>Ontolojik Belirsizliğin Paradoksu</i>	77
<i>Schrödinger'in Kedisi:</i>	80
<i>Makroskopik Çelişkinin Felsefi Boyutları</i>	
<i>Newton Paradigmasının Ontolojik Çöküşü</i>	85
<i>Kopenhag Yorumu ve Performatif Gerçeklik</i>	90
<i>Dolanıklığın Teknolojik ve Felsefi Devrimleri</i>	95

<i>Performatiflik: Edimsel Gerçeklik Teorisi</i>	98
<i>Feminist Teori ve Kuantum Zeno Etkisi</i>	99
<i>Barad'ın Eylemsel Gerçekliği: Madde-Söylem Diyalektiği</i>	104
<i>Kuantum Enformasyon Devrimi:</i>	107
<i>Bilginin Yeniden Tanımlanması</i>	
<i>Çoklu Dünyalar ve Kuantum Feminizmi</i>	110
<i>Kuantum Epistemolojisi ve Post-Pozitivist Bilim</i>	112

4

<i>KUANTUM FELSEFESİNİ QUEER TEORİYE VE</i>	115
<i>İNSANSONRASI FEMİNİZME TAŞIYAN KÖPRÜ OLARAK</i>	
<i>DELEUZE'ÜN VARLIK FELSEFESİ</i>	
<i>Tamamlayıcılık İlkesi: Kartezyen İkiliklerin Ötesinde</i>	116
<i>Bergson'dan Barad'a: Belirlenimsiz</i>	120
<i>Maddenin Felsefi Yolculuğu</i>	
<i>Deleuze ve Kuantum Fiziği: Dolanık Bir Felsefe</i>	136
<i>Deleuze'ün Ontoloji Anlayışı</i>	140
<i>Deleuze'ün Bergson-Spinoza Sentezi:</i>	143
<i>Sanallık ve İçkinlik Ontolojisi</i>	
<i>Nietzsche Etkisi</i>	149
<i>Köksap Teorisi: Ağaç Modelinden Ağ Modeline Geçiş</i>	155

5

<i>DELEUZE, QUEER TEORİ VE YENİ MATERYALİZM:</i>	158
<i>DOLANIK BİR YOLCULUK</i>	
<i>Queer Teorinin Köksap Doğası ve Deleuze Bağlantısı</i>	158
<i>Queer Bedenin Ontolojik Sınırları:</i>	163
<i>Bergsoncu Süre'den Sınır-Bedene</i>	
<i>Kuantum Ontolojiden Queer Ontolojiye:</i>	168
<i>Karen Barad'ın Köprüsü</i>	
<i>Brittlestar: Doğanın Queer Yapısının</i>	169
<i>Biyolojik Manifestasyonu</i>	
<i>Siborg Manifesto</i>	171
<i>Oluş Çizgisi Olarak Siborg,</i>	173
<i>Trans-bedensel Dönüşümler, Yeni Materyalizm</i>	

<i>Queer Kuantum Etiği:</i>	177
<i>Dolanık Sorumluluklar ve İlişkisel Ontoloji</i>	
<i>Kuantum Fiziğinden Yeni Materyalizme</i>	179
<i>Dolanık Bir Yolculuk</i>	
6	
DOĞANIN VE KADININ YENİDEN KONUMLANDIRILMASI:	184
KARTEZYEN İKİLİĞİ AŞAN YENİ MATERYALİST PERSPEKTİF	
<i>Kuantum Dolanıklığından İlişkisel Ontolojiye:</i>	184
<i>Madde ve Anlamın Ayrılmazlığı</i>	
<i>Batı Medeniyetinin Tarihsel Kökenleri ve</i>	187
<i>Madde-Tin İkiliği</i>	
<i>Deleuzecü Ontolojiden Yeni Materyalizme:</i>	200
<i>Kuantum Fiziği ve Feminist Eleştiri</i>	
<i>Donna Haraway: Siborg ve Sınırların Çöküşü</i>	207
<i>Rosi Braidotti: Göçebe Öznelik ve Posthümanist Etik</i>	212
<i>Göçebe Öznelik: Sabit Kimlikten Oluşa</i>	212
<i>Transpozisyon: Fark Üreten Tekrar</i>	214
<i>Braidotti'nin Posthümanizm Anlayışı ve</i>	215
<i>Zoe-Bios-Tekno Yakınsaması</i>	
<i>Karen Barad: Eylemsel Gerçekçilik ve</i>	219
<i>Kuantum Performativitesi</i>	
<i>Son Söz: Kuantum Ontolojisinden Yeni Materyalist</i>	225
<i>Feminizme: Paradigmatik Bir Dönüşümün Haritası</i>	
KAYNAKÇA	229
DİZİN	249

GİRİŞ

Bir gece karanlık gökyüzüne baktığınızı hayal edin. Milyarlarca ışık noktası, binlerce yıl önce başlayan yolculuklarının sonunda gözlerinizle buluşuyor. Bu ışık hem dalga hem parçacık akışı olarak ulaşıyor size. Işığın bu ikili doğası, onu gözlemleme biçiminize göre değişiyor. Tıpkı zihninizdeki düşüncelerin, onları ifade etme biçiminize göre şekil alması gibi.

Bu paradoksal gerçeklik sadece uzak yıldızlarda değil, bedeninizin her atomunda da geçerli. Hücrelerinizin çekirdeğindeki elektronlar, kesin konumlara sahip parçacıklar olmaktan çok, olasılık bulutları gibidir. Peki, “ben” dediğiniz varlık nedir? Sabit bir öz mü, yoksa sürekli akış hâlindeki ilişkilerin, etkileşimlerin ve olasılıkların geçici bir konfigürasyonu mu?

20. yüzyılın başlarında, ne politik bir manifestoda ne de felsefi bir metinde, fizik laboratuvarlarının duvarları arkasında bir şeyler değişmeye başladı. Bilim insanları maddenin derinliklerine indikçe, tuhaf bir keşifle karşılaştılar: En küçük ölçeklerde doğa, bildiğimiz hiçbir kurala uymuyordu. Bir parçacık aynı anda iki yerde bulunabiliyordu. İki elektron, aralarında galaksiler olsa bile birbirlerini anında etkileyebiliyordu. Ve belki de en şaşırtıcısı: Gözlemci, gözlemlediği şeyi değiştiriyordu.

Bu bulgular, sadece fizik yasalarını değil, çok daha derinlerde bir şeyi sarsmaya başladı. Eğer madde bu kadar belirsiz, bu kadar ilişkisel, bu kadar gözlemciye bağımlıysa, o zaman Descartes’tan beri kabul ettiğimiz o keskin ayrımlara ne olacaktı? Zihin ve madde, özne ve nesne, gözlemci ve gözlenen gerçekten birbirinden bu kadar bağımsız olabilir miy-

di? Ya biz de atomlarımız gibi çevremizle bu kadar dolanık bir hâldeyse?

Antroposen çağında yaşıyoruz artık. İnsanın gezegene etkisi jeolojik bir güç hâline gelmiş durumda. Virüsler sınır tanımıyor, iklim krizi okyanustan atmosfere uzanan karmaşık bir etki ağını açığa çıkarıyor, biyoteknoloji organik ile inorganik arasındaki sınırları bulanıklaştırıyor. Böyle bir çağda “ben kimim?” sorusu artık sadece felsefi değil, varoluşsal bir aciliyet taşıyor. Ve ironik bir şekilde, bu “insan çağı”nda “insan” kategorisinin kendisi çözülüyor.

Belki de bu yüzden, 20. yüzyılın ortalarından itibaren bazı düşünürler farklı sorular sormaya başladılar. Henri Bergson zamanın mekanik bir parametre olmadığını, yaşanan bir deneyim olduğunu söyledi. Baruch Spinoza’nın 300 yıl önce önerdiği “tek töz” fikri yeniden keşfedildi: belki de madde ve tin, doğa ve kültür aslında aynı gerçekliğin farklı yüzleri? Nietzsche’nin “ebedi dönüş”ü hiçbir şeyin aynı şekilde tekrarlanmadığını mı söylüyordu? Gilles Deleuze kök salmak yerine yatay yayılan, merkezî olmayan bir düşünce modelinden bahsediyordu ama bu sadece bir metafor muydu, yoksa gerçekliğin kendisinin işleyişi miydi?

1980’lerin ortalarında Donna Haraway “Siborg Manifestosu”nu yayımladığında, ne tamamen insan ne tamamen makine olan bir figürden söz ediyordu. Bu sadece bilimkurgu değildi; içinde yaşadığımız dünyanın gerçek bir tasviri olabilir miydi? Kısa süre sonra Karen Barad, kuantum fiziği geçmişiyle, madde ile anlamın birbirinden ayrılamayacağını söylemeye başladı. Rosi Braidotti hiçbir yere tam olarak ait olmayan “göçebe özneler”den bahsetti. Jane Bennett madde- nin “canlı” olduğunu ileri sürdü.

Bu düşünürler aslında ne diyorlardı? Acaba binlerce yıldır Batı düşüncesini domine eden o keskin ayrımlar madde/tin, doğa/kültür, özne/nesne gerçekten var mıydı? Yoksa bunlar, bize gerçekliği anlamanın tek yolu gibi görünen ama aslında bizi gerçeklikten uzaklaştıran yapay duvarlar mıydı?